

жасмо, що це стане свосвідним ярмом для бюджету і не відповідає меті діяльності держави та принципу невтручання держави у справи церкви. Більш правильним буде пристати на правила канонічного права. Тут також указано, що на майно культового призначення, яке належить духовним навчальним закладам та іншим релігійним організаціям, не може бути звернене стягнення за претензіями кредиторів.

Література:

1. Брюссельська декларація про закони і звичай війни 1874 р. // Сб. норматив. актів по міжнародному праву. – М. : ЛГПИС, 2002. – С. 128.
2. Протоиерей Владислав Цыпин. Курс церковного права: Учебное пособие. – Клин: Изд-во Фонда «Христианская жизнь», 2002. – С. 589.
3. Толстой Ю.К. К разработке теории юридического лица на современном этапе // Проблемы современного гражданского права : Сб. ст. – М. : Городец, 2000. – С. 81-112.
4. Павлов А.С. Курс церковного права. – СПб. : Лань, 2002. – 312 с.
5. Кучеренко І.М. Правове становище релігійних організацій (цивільно-правові питання) // Держава і право : Зб. наук. праць. – К. : ІДП НАН України. – Вып. 10. – 2001. – С. 278-283.

Ченне Олеся Іванівна,

*доцент кафедри цивільного права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

СПЕЦИФІКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОХОРОНЬОВАНОГО ЗАКОНОМ ІНТЕРЕСУ

Інтенсивний розвиток та диференціація соціальних інтересів висунули в розряд першочергових завдання їх адекватного правового закріплення, забезпечення реалізації та захисту від посягань. Успішне виконання правом його функцій соціального регулювальника та засобу організації суспільного життя можливе лише при правильному поєднанні юридичних механізмів із соціальними інтересами, оскільки будь-яка норма права так чи інакше пов'язана з конкретним інтересом. Тут слід звернути увагу на наступне: частина непротиправних інтересів закріплена правовими нормами, а інша, досить велика їхня частина, не закріплена з різних причин. У силу цього з'являється необхідність застосування терміну, який позначає частину законних інтересів, не закріплених у нормах права, але таких, що відповідають принципам і духу права, і тому підлягають охороні державою. Нам видається правильним іменувати їх «охоронюваними законом інтересами». Саме ці інтереси є законними інтересами у вузькому розумінні і застосовуються в цивільному законодавстві для позначення засобу правового регулювання, відмінного від суб'єктивного права.

На наш погляд, охоронюваний законом інтерес конституюється як самостійний об'єкт захисту саме тому, що йому не кореспондує якийсь регу-

лятивне суб'єктивне право, – такий інтерес виступає самостійним об'єктом захисту, і цей захист полягає у наданні охоронного суб'єктивного права носієві охоронюваного законом інтересу. Як стверджує С. Крашенінніков, інтерес власника в захисті права власності від посягання, пов'язаного з позбавленням володіння, хоч і зближується з охоронним суб'єктивним правом (віндикаційною вимогою), не набуває статусу законного інтересу тому, що віндикаційна вимога є засобом захисту права власності, а не інтересу в його захисті [1, с.5]. У дійсності схема виглядає складніше. Право власності супроводжує якийсь регулятивний інтерес (у безперешкодному володінні, користуванні, розпорядженні річчю). При порушенні виникає інший інтерес – у захисті права власності від зазіхання, «охоронний» інтерес, він і реалізується разом з віндикаційною вимогою (якщо віндикаційний позов задоволений, інтерес у захисті права власності відпадає). Регулятивний інтерес захищається поряд із правом власності, однак він не здобуває самостійного статусу (охоронюваного законом інтересу), тому що право власності не втратило свого існування. В той же час «...охоронний інтерес не може вважатися об'єктом правопорушення, що обумовлює появу охоронного цивільного права, він завжди виникає одночасно з правом, що його охороняє» [1, с.6]. Якщо охоронюваний законом інтерес виникає одночасно з охоронюючим його правом, він не може вважатися об'єктом правопорушення, тобто не може бути порушеним. У цьому випадку він реалізується разом з охоронним суб'єктивним правом, яке також виникає в момент правопорушення і не може бути об'єктом правопорушення. Інша ситуація. У випадку заявлення вимоги про визнання права власності говорять, що цим захищається інтерес позивача у визначеності його матеріально-правового становища. Так, згідно статті 392 Цивільного кодексу України власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності. Однак, даний інтерес реалізується в рамках процесу зі встановлення права власності й виникає одночасно з вимогою, отже, це – охоронний інтерес. Захищається тут інший, «регулятивний» інтерес (той же самий, що й у власника – про безперешкодне володіння, користування, розпорядження річчю; але даний інтерес ще не опосередкований правом власності, – його потрібно встановити) [2, с.91]. У даній ситуації супутнього зазначеному інтересу регулятивного суб'єктивного права немає (воно ще не встановлено), тому цей інтерес здобуває самостійний статус охоронюваного законом інтересу. Таким чином, треба погодитися з А. Хакімулінім, що охоронюваний законом інтерес виступає як самостійний об'єкт захисту на підставі наступних обставин: 1) відсутності «обслуговуючого» його регулятивного суб'єктивного права; 2) такий інтерес захищається наданням його власникові охоронного суб'єктивного права у випадку його порушення [3, с.72].

Основними способами захисту охоронюваних законом інтересів, на наш погляд, є самозахист та відшкодування абстрактних збитків. У ч.5 ст.55 Конституції закріплено, що особа має право будь-якими не забороненими законами засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Згідно зі ст.27 Конституції кожний має право захищати життя і здоров'я (як своє, так і інших осіб) від протиправних посягань. Під час закріплення цього права на галузевому рівні законодавець скористався виробленим юридичною наукою терміном «самозахист». Так, відповідно до ст.19 Цивільного кодексу кожна особа має право на самозахист у разі порушення її прав. Згідно з ч. 1 ст. 154 Сімейного кодексу батьки мають право на самозахист своєї дитини, повнолітніх дочки та сина. Застосування у цивільному законодавстві інституту самозахисту охоронюваних законом інтересів можливе різними шляхами, і в тому числі шляхом простого перерахування можливих способів самозахисту інтересів: повернення власної речі, відмова від недоброякісного виконання, безакцентне списання коштів у передбачених випадках. Самозахист виступає основним способом, головною формою охорони, запобігання та припинення аномальних соціальних явищ. Дійсно, першим про порушення довідується, як правило, управомочений суб'єкт; він же зацікавлений у збереженні, розвитку й захисті інтересу, а звернення до компетентних державних органів може привести до втрати часу та зниження ефективності захисту. Висновок про необхідність надання управомоченому суб'єкту достатніх можливостей для самозахисту більш реальне, ніж сподівання на всесильність державної бюрократичної машини [4, с. 83]. Отже, самозахист – особливий оперативний спосіб цивільно-правового захисту. Цивільний кодекс України говорить тільки про самозахист суб'єктивних прав. Проте аналіз норм Цивільного кодексу дозволяє зробити висновок, що за допомогою самозахисту можуть бути захищені й інтереси. Наприклад, право на відмову від зобов'язань у разі порушення контрагентом його умов хоча і виникає у разі порушення права на належне виконання умов зобов'язань, але об'єктом захисту зазначеного заходу самозахисту є не це право (тому що у разі відмови від договору всі права взагалі припиняються), а інтерес особи, певна потреба, яка перебуває під охороною законодавства шляхом надання можливості самозахисту. Отже, об'єктом самозахисту може бути також охоронюваний законом інтерес. Оскільки, як говорилося вище, суб'єктивні права реалізуються для задоволення інтересу, то виходить, що можливі два варіанти задоволення інтересів при самозахисті. Перший – коли інтерес реалізується за допомогою відновлення суб'єктивного права (цей варіант чітко описаний у Цивільному кодексі). І другий – коли інтерес виступає самостійними суспільними відносинами, що вимагають захисту.

Одним із найпоширеніших способів захисту інтересів в цивільному праві є відшкодування збитків. Цей спосіб захисту використовується як у сфері договірних відносин, так й у сфері позадоговірних відносин [5,

с.12]. Надаючи особі, чиє право (інтерес) було порушене, можливість вимагати від порушника відшкодування не тільки понесених втрат, а й витрат, які вона повинна здійснити для відновлення порушеного права (інтересу) як одного з елементів реальної шкоди, законодавець тим самим відкрив можливість для широкого використання абстрактного способу визначення збитків у зобов'язальних відносинах. Цей метод визначення збитків значно полегшує доказування їх обсягу, оскільки в його основі лежить порівняння договірної ціни невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання з ціною на товар (роботи, послуги), що існувала на ринку у встановлений момент, тобто поточною ціною. Від кредитора не вимагається пред'явлення доказів, що підтверджують укладання ними договору, який замінює договір, невиконаний боржником [5, с. 12]. Разом з тим відшкодування абстрактних збитків, тобто збитків, які потерпілий міг би понести, якби усунення наслідків правопорушення здійснювалося ним самотужки та за свій рахунок, причому без усяких для того пільг, переваг й інших аналогічних обставин, наше цивільне законодавство знає не в повному обсязі. Під абстрактними збитками в цивільному праві розуміється ситуація, коли угода замість розірваного договору не відбулася [6, с.299]. Для розрахунку збитків використовується поточна ціна на відповідний товар, що існував на момент розірвання договору, тобто ціна, що стягувалася при порівнянних обставинах за аналогічний товар у місці, де повинна була бути здійснена передача товару. Дана можливість стягнення «абстрактних» збитків лише опосередковано в Цивільному кодексі України. Так, згідно статті 710: «у разі заміни товару з недоліками на товар належної якості продавець не має права вимагати відшкодування різниці між ціною товару, встановленою договором купівлі-продажу, і ціною товару, яка існує на момент заміни товару або постановлення судом рішення про заміну товару». Захист охоронюваних законом інтересів можливий при конляції абстрактних збитків, тому що виходить із того положення, що для порушника зобов'язання не має значення, як і за чий рахунок реально відновив/реалізував своє становище потерпілий. Заподіювач повинен відповідати тут не за реальні конкретні наслідки, а за власне діяння – створення абстрактної можливості несприятливих наслідків, тобто можливу загрозу інтересам, що підлягають охороні. Те, що в конкретному випадку заподіювач «не нашкодів» і потерпілий зумів обійтися без відстрочок, без залучення кредитів, без платежів своїм контрагентам, не має значення для відповідальності заподіювача. Так, на думку О. Юрченко, при купівлі-продажу продавець, природно, має певний інтерес, що і лежить в основі зобов'язання. Припустимо, дійсне правове поле не може забезпечити захист інтересів сторін, оскільки в цивільному законодавстві міститься пряма вказівка на норми, що захищають цивільні права, тобто інтереси поміщені у форму цивільних прав і для їхнього захисту передбачений певний інструментарій. Таким чином, для захисту прав продавця

необхідна наявність матеріальних складових (витрати для відновлення права, реальний збиток, упущена вигода). Якщо ж продавець вів свої господарські справи настільки успішно, що незважаючи на порушення його контрагент зобов'язання все-таки не порушив ніяких власних зобов'язань, не упустив ні однієї вигідної для себе угоди, то, впливаючи сучасної концепції відшкодування збитків, йому нема чого й відшкодувати [2, с. 137]. Здається, відшкодування абстрактних збитків при захисті охоронюваних законом інтересів повинно відбуватися принаймні в розмірі тих законних платежів, які потерпілий винен своїм контрагентом внаслідок порушення зобов'язань (якщо він перебував у становищі боржника в інших правовідносинах), а також у розмірі банківського відсотка за користування кредитом, що було б необхідно залучити для безперервного забезпечення поточної діяльності потерпілого. Саме виходячи із цих реалій було б більш доцільно зміцнення концепції абстрактних збитків в українському законодавстві. Це підвищило б захист цивільних інтересів сторін, при цьому зросла б їхня відповідальність.

Література:

1. Крашенинников Е.А. Защита охраняемых законом интересов путем преобразования прав и обязанностей / Е.А. Крашенинников, Т.Н. Лисова // Совершенствование законодательства и правоприменительной деятельности: Тез. докл. обл. науч.-практ. конф. (Ярославль, 25–26 окт. 1989 г.). – Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та, 1989. – С. 62–64.
2. Юрченко О. О. Право на защиту и способы защиты охраняемого законом интереса в гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. О. Юрченко. – М., 2005. – 160 с.
3. Хакимулин А. Р. Особенности механизма судебной защиты субъективных гражданский прав и охраняемый законом интересов в исковом процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / А. Р. Хакимулин. – М., 2005. – 206 с.
4. Макаров О.В. Гражданское право и правовое государство / О.В. Макаров // Правоведение. – 1993. – № 3. – С. 81–84.
5. Полюшкевич Н. Необходимость охраны та захисту / Н. Полюшкевич // Юридичний журнал «Юстиціан». – 2004. – № 7. – С. 10 – 15.
6. Брагинский М. И. Договорное право. Книга вторая: договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М.: Статут, 1998. – 331 с.

Громова Олена Олегівна,

помічник судді Одеського апеляційного господарського суду

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ

Відсутність єдиних підходів в економічній науці щодо визначення кола соціально-економічних явищ, які необхідно відносити до кредиту, обумовлює розбіжності у трактуванні юристами не лише ознак правовідносин (зобов'язань), які слід вважати кредитними, але й у визначенні меж самого поняття кредитного договору [1, С. 56].

В юридичній літературі останні десятиліття не приділялося достатньої уваги розробці теоретичних положень правового регулювання кредитних відносин, їх структурних особливостей, розмежування окремих видів і форм кредитування і співвідношення їх між собою, що не відповідає їх ролі в сучасний період [2, С.82-86].

Латинське «credo» означає «довіра», «credere» – вірити, «creditum» – ввірене. Терміни «кредит», «кредитування» є широковживаними. При спробі з'ясувати, що під ними слід розуміти, можна отримати безліч подібних, але відмінних по суті тлумачень. Як вдало висловився Трахтенберг Й.А., «стосовно кредиту звичайне слововживання падало науді дійсно «ведмежу послугу» [3, С.363].

Зауважимо, що законодавство України паралельно оперує поняттями кредитного договору та кредитної операції, іноді ототожнюючи їх. Однак, смислове навантаження цих правових категорій різне і застосування їх з приводу тієї чи іншої ситуації призводить до виникнення правових наслідків, відмінних по суті та за обсягом.

Правова природа кредитних правовідносин урегульована в нормах цивільно-правового зобов'язального інституту «Позика. Кредит. Банківський вклад», Закону від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» та інших відповідних правових актах.

Цивільний кодекс України (стаття 1054) пропонує наступне поняття досліджуваного правочину: «За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти». [4] Згідно з позицією деяких авторів, «кредитний договір є самостійним інститутом цивільного права». [5, С.143] При цьому наводяться такі аргументи: договори позики і кредиту включені в різні глави Цивільного кодексу України, банківський кредит має суттєві відмінності по суб'єктному складу, предмету договору (тільки грошові кошти), складу прав і обов'язків сторін, а також наявність спеціальної правової регламентації банківського кредитування. Щодо суб'єктного складу, то кредитний договір порівняно із позикою містить додаткові вимоги щодо особи кредитодавця, але не відмінності. Кредитором за договором позики може бути будь-який суб'єкт цивільно-правових відносин в межах обсягу його дієздатності. Стосовно кредитного договору закон обмежує коло таких суб'єктів, ставить до них не лише загальні, але й спеціальні вимоги. Цілком очевидно, що відмінностей за таким предметом кредитного договору як грошові кошти порівняно з предметом договору позики не існує, оскільки гроші теж цілком можуть бути предметом цієї домовленості. [6, С.56]

Кредитний договір, як правило, є оплатним. З цього правила допустимі винятки в разі надання безпроцентних позик.